

nieuwsbrief nr. 24

juni 2004

monumentenzorg en archeologie

'weinig funderingsresten, wel veel houten bakken en goten'

**lokale amateurs en gemeentelijk
archeoloog graven samen naar resten
wasserij de 'drie noteboomen'**

Van 22 september tot 3 december 2003 vonden op de zogenaamde Drie Noteboomenlocatie opgravingswerkzaamheden plaats. Archiefonderzoek had al uitgewezen dat op deze locatie aan de Nieuwe Gouwe O.Z./Kattensingel ooit een oude wasserij/blekerij stond, waarvan de oudste fase dateert uit ongeveer 1550. Maar de verwachting was ook dat hiervan weinig zou worden teruggevonden. Een verslag van een leerproject voor amateur-archeologen en de gemeentelijk archeoloog.

rigoureuze sloop

Het archiefonderzoek, in combinatie met boor- en prikonderzoek, had uitgewezen dat een groot deel van het terrein tot ruim één meter diep verstoord was. Dit is het gevolg van de rigoureuze sloop in de jaren '60. Tot in de 19e eeuw stonden er nog diverse gebouwen van de wasserij/blekerij de Drie Noteboomen overeind. Van deze gebouwen is

alleen het poortgebouw uit 1849 over. Op termijn is op deze locatie nieuwbouw gepland, die archeologisch zal worden begeleid.

**gemeente
gouda**

leerproject

De verwachting was dat door de sloopwerkzaamheden in de jaren '60 niet veel restanten van de wasserij zouden worden gevonden. Omdat er voldoende tijd was, werd besloten om met lokale amateurs van de archeologische vereniging Gouda, onder begeleiding en verantwoording van de gemeentelijk archeoloog, toch een opgraving uit te voeren. Dit onderzoek kon tegelijkertijd dienen als veldcursus/leerproject voor amateur-archeologen en de gemeente.

oostkant

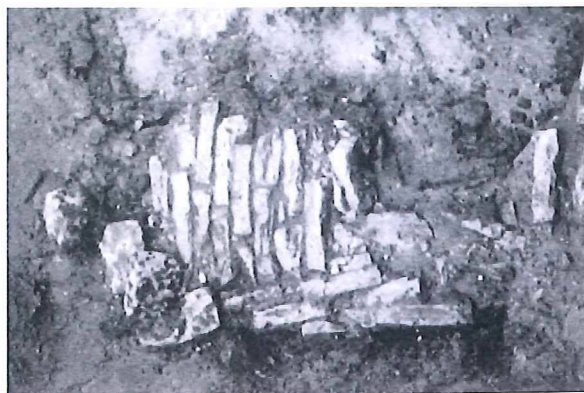
Het archiefonderzoek wees uit dat vooral de noordwestkant van het terrein interessant zou zijn. Hier zouden de oude funderingen van de wasserij nog aanwezig kunnen zijn. De noordkant van het terrein heeft volgens de archieven altijd als bleekveld gediend. Daar werden op houten rekken de gewassen lakens te drogen gelegd, waarbij ze door de zon werden gebleekt. Archeologisch gezien laten deze activiteiten echter (nauwelijks) sporen na, en zijn ze dus vrijwel niet aantoonbaar. Daarom werd besloten om dit deel van het terrein niet uitgebreid te onderzoeken.

1. Wateroverlast, een dagelijks terugkerend probleem.

grondwater

Verder moest het opgravingsteam rekening houden met een olieervuiling; op deze plek mocht geen onderzoek plaatsvinden. Het saneren van deze plek zal overigens archeologisch worden begeleid. Wanneer en door wie dat gaat gebeuren is nog niet bekend. Een andere bepalende factor bij de opgravingen was het grondwater-niveau. Dit was geen verrassing, het grondwater-niveau in Gouda ligt immers op ongeveer 70 cm

2. Werkput 1, 18e eeuwse straatje van IJsselsteentjes met natuurstenen langs de randen (bovenaanzicht). Een soortgelijk straatje is recentelijk ook aangetroffen bij een onderzoek op de oude Brandweerlocatie aan de Nieuwehaven.

beneden het maaiveld. Water bleek inderdaad een groot probleem. Elke ochtend moest er bijna één meter grond- en regenwater uit de werkputten worden gepompt (zie afbeelding 1).

achttiende-eeuws straatje

Tijdens de opgraving werden uiteindelijk drie werkputten aangelegd, elk met een omvang van ongeveer 15 bij 12 meter. Daarbij bleek al snel dat een groot deel van het terrein tot op grote diepte was verstoord. Toch zijn er wel enkele vondsten gedaan. In de eerste werkput werd, vlak onder de versterking, het restant van een straatje aangetroffen, dat vermoedelijk uit de achttiende eeuw stamt (zie afbeelding 2). Naast het straatje trof het team een zogenaamde schoeiingsplank aan. De plank diende om het water, dat ook in het verleden al voor problemen zorgde, zoveel mogelijk tegen te houden.

3. Werkput 1, houten verzamelbak waarin drie houten goten uitkomen, met op de achtergrond het stenen werkvloertje.

houten afvoergoten

Verder vond men diverse houten afvoergoten, die in allerlei richtingen wegliepen. Deze goten kwamen uit in houten verzamel- of stortbakken, waarvan er twee zijn teruggevonden. Naast één bak werd een stenen vloertje aangetroffen (zie afbeelding 3). Het lijkt om een werkvloertje te gaan dat zich buiten de wasserij of op een binnenplaats bevond. Bij dit vloertje werden namelijk geen muren of palen ter ondersteuning van een dak gevonden. De tweede houten verzamelbak was groter en bestond uit verschillende compartimenten, die onderling verbonden waren

4. Werkput 3, houten verzamelbak met diverse compartimenten.

door korte houten gootjes (zie afbeelding 4). In deze bak is heel veel aardewerk aangetroffen. Het aardewerk is nog niet gedateerd, maar het lijkt erop dat de scherven in de bak zijn gegooid nadat deze buiten gebruik was geraakt. De bak is dus waarschijnlijk ouder dan de aangetroffen scherven.

schoeiing uit vijftiende eeuw

Ook in de tweede werkput trof het team een houten schoeiing aan. Door de grote wateroverlast kon men deze echter niet goed onderzoeken. Op basis van het materiaal dat naast de schoeiing is aangetroffen, kon wel bepaald worden dat de schoeiing uit de vijftiende eeuw afkomstig moet zijn. Dat is opmerkelijk, omdat

de schoeiing daarmee ouder is dan de wasserij. Hieruit blijkt dat ook vóór de bouw van de wasserij er al activiteiten op het terrein geweest moeten zijn. Het is echter niet duidelijk geworden om welke activiteiten het gaat.

funderingsresten

In de derde werkput zijn diverse funderingsresten aangetroffen. Van één muur zijn alleen de onderste stenen bewaard gebleven. Hierover kan verder weinig gezegd worden. Een tweede funderingsrestant ligt in het verlengde van het nog bestaande poortgebouw van de Drie Noteboomen en hoort daar dus zeker bij. Of de funderingen even oud zijn als het poortgebouw, namelijk uit 1849, is nog niet zeker. Het is ook mogelijk dat de funderingen ouder zijn, en dat in 1849 op de bestaande funderingen is doorgebouwd. Dit wordt nog nader onderzocht door de gemeentelijk archeoloog. Op het laatste moment trof het team nog een derde fundering aan. Deze blijkt haaks te liggen op de vooraf geprojecteerde (vermoedelijke) ligging van de fundering uit 1550 en zou dus mogelijk een binnenmuur uit diezelfde periode kunnen zijn.

meer restanten?

Zoals verwacht, is het terrein dus tot op behoorlijke diepte verstoord door sloop- en heilwerkzaamheden. Van de oorspronkelijke funderingsresten is weinig tot niets overgebleven. Het is mogelijk dat deze restanten nog dieper liggen. Maar dit is niet erg waarschijnlijk, omdat op hetzelfde niveau ook sporen uit de 15 eeuw (nog vóór de bouw van de wasserij) zijn aangetroffen. Op zich is dat wel opvallend, omdat het betekent dat de muurresten afgebroken moeten zijn, terwijl het in de late middeleeuwen in Gouda juist gebruikelijk was om niet dieper te slopen dan tot het maaiveld. Een andere optie is dat de muurrestanten zich buiten de opgravingsputten bevinden. Omdat de nieuwbouw op de locatie archeologisch begeleid zal worden, kan hier mogelijk in een later stadium meer over gezegd worden.

verder onderzoek

De opgravingen hebben dus veel sporen opgeleverd van houten bakken en goten op het terrein. Het ligt voor de hand dat deze bakken en goten iets te maken hebben gehad met het wasproces in de wasserij, maar verder onderzoek moet hierover meer uitsluitsel geven. Het systeem, met grote en kleine goten en overloopgootjes, is te complex om alleen gebruikt te zijn voor de afvoer van overtollig water, wat ook toen al een probleem was. Door te bekijken in welke richting de goten aflopen, kan mogelijk meer gezegd worden over de functie van het systeem. Ook onderzoek naar de monsters die van de inhoud van de goten en de bakken genomen zijn, kan daarbij helpen.

Hierover in een volgende nieuwsbrief meer!

'erfgoed geeft richting aan ruimtelijke plannen'

nieuwe goudse nota cultuurhistorie

Gouda heeft een nieuwe nota cultuurhistorie. Met de vaststelling van deze nota is het Goudse cultuurhistorisch beleid nog meer dan voorheen ontwikkelingsgericht. Dit betekent dat cultuurhistorie een belangrijk sturend aspect wordt in het ruimtelijk ordeningsproces. Hieronder meer informatie over de achtergrond van de nieuwe nota, en een overzicht van die actiepunten die directe consequenties hebben voor de Goudse burger en initiatiefnemers van bouwplannen.

waarom een nota cultuurhistorie?

Cultuurhistorisch erfgoed omvat de tastbare sporen die de mens in zijn omgeving heeft achtergelaten. Die sporen en tekenen zijn van historische, bouwkundige, historisch-geografische en archeologische aard. Cultuurhistorie is dus het overkoepelende begrip waarbinnen archeologie, monumentenzorg en landschapsbehoud een plaats hebben.

Gouda is rijk aan dergelijke overblijfselen, en deze cultuurhistorische waarden zijn van grote betekenis voor de stad. Ze leveren een belangrijke bijdrage aan de ruimtelijke kwaliteit en identiteit van Gouda. Daarom heeft cultuurhistorie in onder andere de gemeentelijke Stadsvisie een belangrijke rol gekregen. Ook in het plan voor het Cultureel en Havenkwartier en de Stedenbouwkundige Visie op de Binnenstad wordt optimaal gebruik gemaakt van de aanwezige cultuurhistorische elementen.

De gemeente Gouda wil haar erfgoed dus goed benutten. Zij wil dat trouwens niet alleen voor de binnenstad, maar ook voor de gebieden daarbuiten. Daarom heeft de gemeente gekozen voor de vergunningbevoegdheid voor rijksmonumenten en een eigen opgravingbevoegdheid. Ook heeft de gemeente een eigen monumentenbeleid ontwikkeld.

De laatste Monumentennota dateert echter van 1996 en sindsdien is veel veranderd. Zo heeft de rijksnota Belvedere uit 1999 een belangrijke omslag in het denken veroorzaakt; het motto is tegenwoordig: 'behoud door ontwikkeling en ontwikkeling met behoud'. Ook op het gebied van de archeologie en de naoorlogse bebouwing zijn veranderingen op til. Deze veranderingen en de behoefte binnen de gemeente

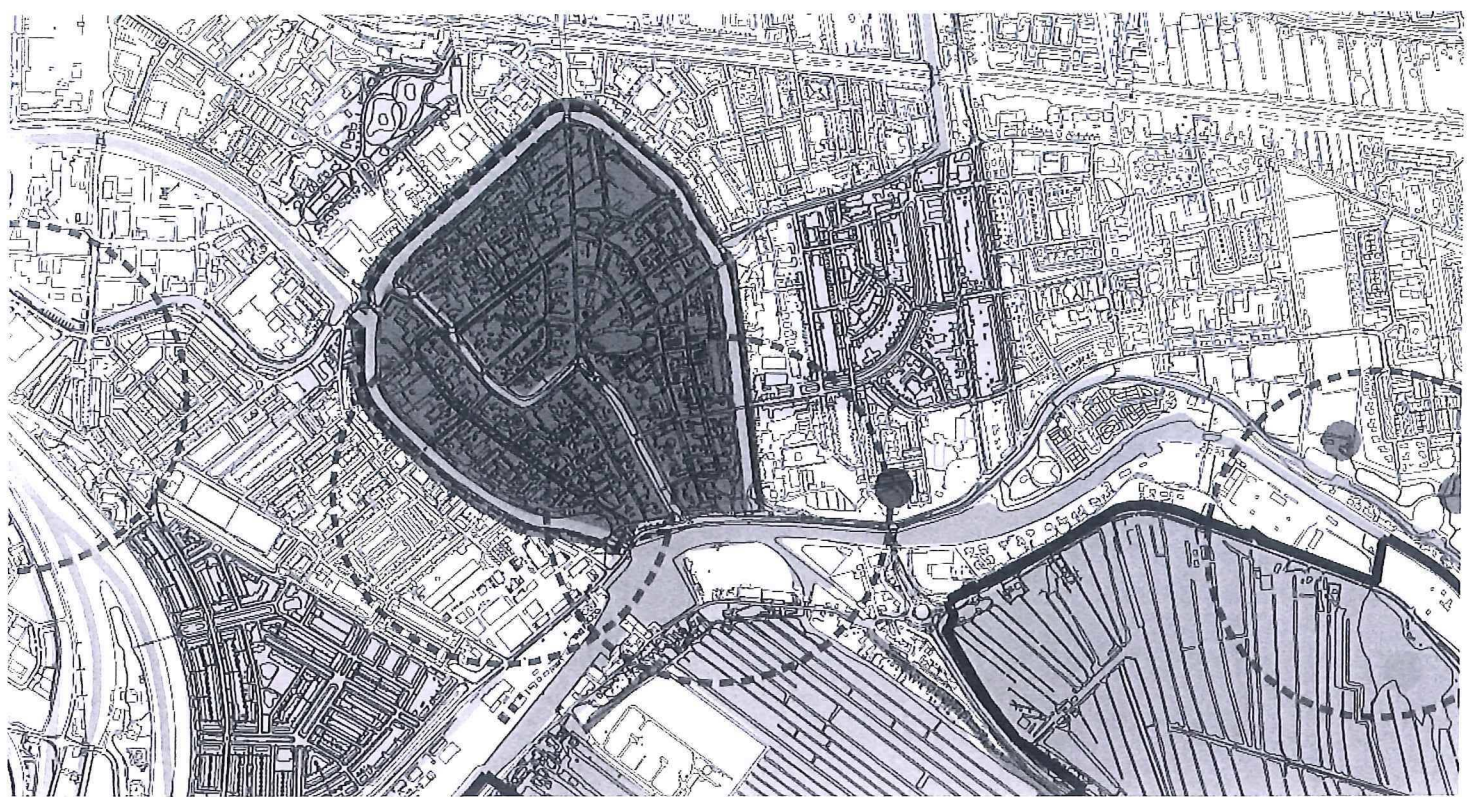
aan een overzicht van nieuw en bestaand cultuurhistorisch beleid hebben geleid tot het opstellen van de nota cultuurhistorie.

cultuurhistorische paragraaf

De rijksnota Belvedere heeft als doel cultuurhistorie richting te laten geven aan ruimtelijke plannen. De provincie Zuid-Holland heeft hierbij aangesloten door een cultuurhistorische paragraaf in haar nota planbeoordeling (2002) op te nemen. De Nota planbeoordeling biedt een basis voor een cultuurhistorische toets van ruimtelijke plannen in de provincie. Daardoor speelt deze nota een belangrijke rol in het ruimtelijke ordeningsproces.

Leidraad bij de toets is de Cultuurhistorische Hoofdstructuur (CHS). Hierop zijn gebieden met een stapeling van cultuurhistorische waarden aangegeven. Deze stapeling betreft de archeologische, landschappelijke en nederzettingswaarden. (Zie voor de CHS ook de 'korte berichten' in nieuwsbrief 23.)

In gebieden die volgens de CHS waardevol zijn, verplicht de provincie gemeenten om in nieuwe bestemmingsplannen een cultuurhistorische paragraaf op te nemen. In het geval van Gouda gaat het om het deel van de CHS over de regio Krimpenerwaard en Gouwestreek. In de tweede plaats stelt de provincie bij artikel 19 lid 1 en 2 procedures een ruimtelijke onderbouwing met onder andere een cultuurhistorische paragraaf verplicht. In deze paragraaf moet worden aangegeven hoe in het plan met de aanwezige cultuurhistorische waarden wordt omgegaan. Als onvoldoende rekening wordt gehouden met de cultuurhistorische belangen kunnen Gedeputeerde Staten nieuwe plannen afwijzen.

1. Waardevolle bovengrondse gebieden.

De gemeente Gouda heeft er alle belang bij dat gemeentelijke plannen voldoen aan de eisen die de provincie stelt. Om die reden hebben B en W van Gouda besloten om voor bouwplannen in waardevolle gebieden (zie afbeelding 1) een cultuurhistorische analyse te laten opstellen die door de gemeentelijke commissie cultuurhistorie wordt getoetst. Het doel van deze analyse is om, voorafgaand aan de planontwikkeling, inzicht te krijgen in de aanwezige cultuurhistorische waarden. De cultuurhistorische elementen moeten vervolgens gebruikt worden:

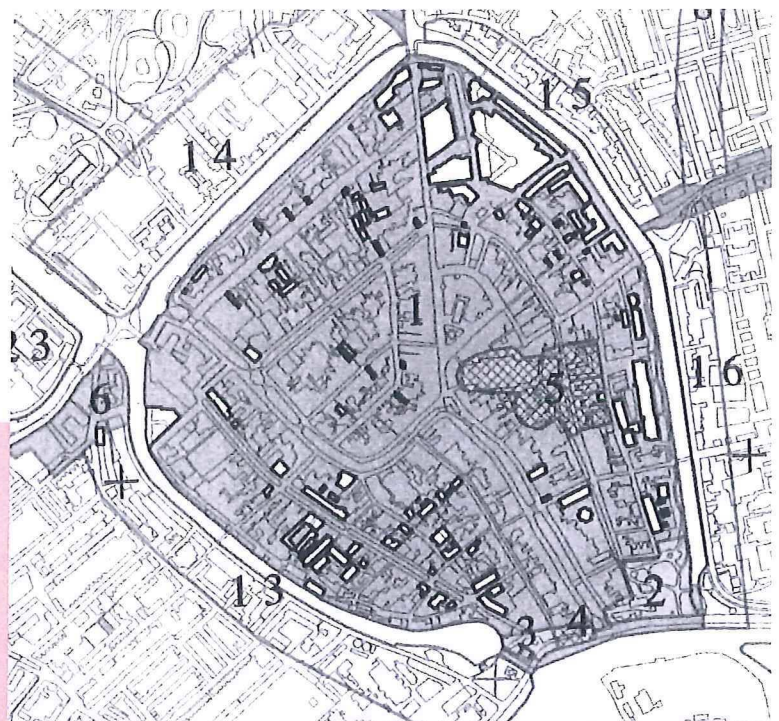
1. als inspiratiebron voor de ruimtelijke inrichting en het ontwerp;
2. bij de gemeentelijke randvoorwaarden voor projecten;
3. als basis van het onderdeel cultuurhistorie in de ruimtelijke onderbouwing voor de provincie.

Elk plan waarvoor een vergunning wordt aangevraagd, wordt vergezeld van een cultuurhistorische effectrapportage. Hierin wordt beschreven hoe in het plan met de aanwezige cultuurhistorische elementen wordt omgegaan.

nieuwe eisen archeologisch onderzoek

Als de plannen een locatie betreffen die in een archeologisch waardevol gebied ligt, gelden een aantal maatregelen. Voor een uitgebreide bespreking verwijzen we u naar de Archeologische Basiskaart (zie afbeelding 1). Daarin staat beschreven op welke locatie welke eisen aan archeologisch onderzoek worden gesteld.

Naar verwachting zal begin 2005 de gewijzigde Monumentenwet in werking treden. Hierin is het zogenaamde Verdrag van Malta verwerkt dat door de meeste Europese lidstaten in 1992 werd ondertekend. In dit verdrag is afgesproken dat elk land zijn archeologische erfgoed zo goed mogelijk zal beschermen. Kan dat niet, dan moet ervoor worden gezorgd dat tijdig wetenschappelijk onderzoek wordt verricht. Er is op dit moment al tijdelijke wetgeving van kracht in

2. Detail archeologische basiskaart (ABK), met waardevolle ondergrondse gebieden.

Nederland die vooruitloopt op de komende wetswijziging.

Daarom geldt nu al dat in waardevolle archeologische gebieden niet kan worden gebouwd zonder archeologisch onderzoek. Een andere mogelijkheid is dat de bouwmethode zodanig wordt aangepast dat het bodemarchief slechts in beperkte mate wordt aangetast. Archeologisch onderzoek in een waardevol gebied is namelijk kostbaar.

Het uitgangspunt bij de aanstaande wetswijziging is het veroorzakersprincipe. Dit wil zeggen dat degene die verstoort de kosten betaalt. Dit principe is al opgenomen in de nota planbeoordeling 2002 van de provincie Zuid-Holland. Dit geldt dus ook in de gemeente Gouda. Nu al betaalt de ontwikkelaar/initiatiefnemer grotendeels de projectgebonden uitvoeringskosten. Dit geldt ook voor de kosten van het voorbereidende onderzoek en de eindrapportage.

kosten archeologisch onderzoek

De kosten van archeologisch onderzoek zijn niet altijd in evenwicht met de totale bouwkosten. Bij kleinere bouwprojecten kunnen de archeologische kosten de totale exploitatie in gevaar brengen.

Er bestaat momenteel voor dit probleem geen enkele voorziening. Een aantal gemeenten, waaronder Gouda, is actief om dit probleem onder de aandacht te brengen. De Commissie Monumenten en Archeologie van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten waarin Gouda zitting heeft, vraagt continue aandacht voor dit punt. Ook werkt Gouda actief mee aan de zogenaamde wethoudersactie waarbij portefeuillehouders van (inmiddels) acht gemeenten brieven hebben gestuurd aan zowel de staatssecretaris als de Vaste Kamercommissie over dit probleem. Het ministerie van OCW neemt de brief serieus en onderzoekt de mogelijkheden.

Er is een alternatief voor de hoge kosten die gemoeid kunnen zijn met archeologisch onderzoek: een aangepaste manier van bouwen. Op de zogenaamde Verheullocatie aan de Raam zal in overleg met de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek en de provincie Zuid-Holland een proef worden uitgevoerd. De bouwmethode wordt aangepast door onder

andere minder heipalen te gebruiken, en bestaande riool- en kabelsleuven te gebruiken. Als dit experiment slaagt dan kan deze systematiek in het vervolg in meer historische binnensteden worden toegepast.

Wij zullen u hiervan in onze volgende nieuwsbrieven op de hoogte houden.

monumenten op ontwikkellocaties

In 2000 heeft de monumentencommissie de lijst van waardevolle bebouwing van vóór 1945 buiten de binnenstad geactualiseerd. Omdat

Bloemendaalseweg 34: een onlangs beschermd gemeentelijk monument.

het hier vooral bebouwing uit de periode 1850-1940 betreft, wordt ook wel over de inventarisatie van Jongere Bouwkunst gesproken, maar ze omvat ook oudere gebouwen, zoals aan de Wachtelstraat en de Bloemendaalseweg.

De monumentencommissie kwam destijds tot de conclusie dat van de toen tien jaar oude lijst ca. 100 objecten in aanmerking kwamen voor de gemeentelijke monumentenlijst en 140 voor de lijst van gemeentelijke monumenten van jongere bouwkunst. Ongeveer 140 objecten konden vervallen. De laatste categorie was volgens de monumentencommissie niet meer zo waardevol dat bescherming aan de orde was. De 140 potentiële gemeentelijke monumenten van jongere bouwkunst krijgen een lichtere bescherming dan reguliere monumenten,

omdat het vaak complexen van woningen betreft waarbij ingrepen inwendig aan de achterkant soms moeten worden toegestaan om ze te kunnen behouden.

quarantainelijst

Van de lijst van circa 240 objecten die beschermd dienen te worden, staat een aantal op zogenaamde ontwikkellocaties. Het college van B en W besloot in 2002 om deze waardevolle objecten op ontwikkellocaties op een zogenaamde quarantainelijst te zetten. Plaatsing op deze lijst houdt in dat de cultuurhistorische waarden van de objecten nadrukkelijk wordt betrokken bij de betreffende ontwikkelingen, maar dat nog niet wordt besloten over de beschermde status. Op deze wijze hoopt de gemeente de verschillende belangen goed te kunnen afwegen.

Over een aantal objecten van de quarantainelijst bestaat inmiddels duidelijkheid: de waardevolle gebouwen op de oude brandweerlocatie aan de Nieuwehaven en de gebouwen van de lichtfabriek op het Bolwerk worden aangewezen als gemeentelijk monument. De gemeente heeft inmiddels ook een besluit genomen over de gebouwen op de Blomlocatie in de Jozefbuurt. Naast de waardevolle objecten in Korte Akkeren en Oost staan nu nog drie objecten op de quarantainelijst: de voorgebouwen en aula van Begraafplaats IJsselhof, het trafostation aan de Kanaalstraat 1 en de Turfmarktkerk.

Op de quarantainelijst staan ook alle geïnventariseerde objecten in de wijkontwikkelingsgebieden Oost en Korte Akkeren, terwijl slechts over enkele locaties discussie bestaat (o.a. Wachtelstraat en Westerkade/Snoystraat). In november 2002 heeft het college besloten om, na de vaststelling van de structuurvisies, de quarantainelijst voor de objecten in de wijkontwikkelingsgebieden te beperken tot de objecten op locaties waar daadwerkelijk van ontwikkeling sprake is.

Na de definitieve vaststelling van de nota cultuurhistorie zal in overleg met de woningbouwcorporaties het aantal objecten op de quarantainelijst worden beperkt tot de locaties waar daadwerkelijk iets gaat gebeuren. De overige waardevolle objecten in de wijken Korte Akkeren en Oost kunnen dan gewoon hun beschermde status krijgen.

aandacht voor naoorlogse bouw

Op landelijk niveau wordt inmiddels ook aandacht besteed aan waardevolle naoorlogse bebouwing uit 1940-1965, de zogenaamde wederopbouwperiode. Die toegenomen aandacht voor naoorlogse bebouwing heeft te maken met de enkele jaren geleden ingezette stedelijke vernieuwing en herstructurering van naoorlogse wijken. Daarbij verdwijnen in heel Nederland karakteristieke flatgebouwen, scholen, en andere gebouwen uit de periode 1940-1965 bijna ongemerkt en in hoog tempo.

Dit heeft geresulteerd in twee concrete rijksacties. Ten eerste is het Ministerie van OCW/Rijksdienst voor de Monumentenzorg in het kader van het Plan van Aanpak Wederopbouw, bezig met een landelijke inventarisatie van deze categorie bouwkunst. Deze inventarisatie heeft als doel de bescherming van de objecten en complexen van nationaal belang. Ook wil het rijk gemeenten op deze manier stimuleren bij de herstructurering rekening te houden met deze categorie bebouwing.

Ten tweede heeft de cultuurhistorie een belangrijke positie gekregen in het stedelijk vernieuwingsbeleid van het rijk. In de volgende periode van vijf jaar waarin gemeenten vanuit het Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing (ISV) geld ontvangen, wordt de cultuurhistorie nog nadrukkelijker betrokken, en wordt speciale aandacht gevraagd voor de naoorlogse wijken.

Ook Gouda bezit naoorlogse gebouwen en complexen, maar er is nog geen goed inzicht in het aantal en de waarde ervan. Om in te kunnen spelen op bovengenoemde rijksacties op dit gebied en de wijkontwikkeling goed te kunnen uitvoeren, heeft de gemeente besloten om deze bebouwing te laten inventariseren. Nadat de aanwijzing van gemeentelijke monumenten en monumenten van jongere bouwkunst is afgerond, kan mede op basis van de inventarisatie bepaald worden of beleid wordt ontwikkeld voor de naoorlogse bebouwing in Gouda.

definitieve nota

Het college van B en W heeft de nota cultuurhistorie op 11 mei in concept vastgesteld. Wat staat er vervolgens te gebeuren? De Nota is nu voorgelegd aan verschillende betrokken instanties, zoals de historische verenigingen, de pro-

vincie Zuid-Holland, de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) en de Rijksdienst voor de Monumentenzorg (RDMZ). Ook de Goudse woningbouwverenigingen is om een reactie gevraagd, omdat zij veel bezit hebben in de gebieden rond de binnenstad, waar

bijvoorbeeld veel jongere bouwkunst staat. Na deze ronde zal de nota worden aangepast en definitief worden vastgesteld. De nota krijgt een dynamische vorm. Met een beknopte hoofdtekst en veel bijlagen kunnen toekomstige wijzigingen gemakkelijk worden verwerkt.

korte berichten

welstandsnota

Per 1 juli 2004 moet elke gemeente een nieuwe welstandsnota hebben. In Gouda is de nieuwe welstandsnota bijna klaar. De nota bestaat uit twee delen. Eén deel gaat over de algemene regels en uitgangspunten; het andere deel gaat over de specifieke eisen die per gebied gelden. De conceptversie van de welstandsnota is digitaal beschikbaar via de gemeentelijke website. De gemeente heeft de ambitie dat in de toekomst voor elk adres de geldende welstands-criteria digitaal kunnen worden opgezocht.

monumentenschildjes

Omdat de kwaliteit van de schildjes op de gemeentelijke monumenten te wensen overliet, hebben de betreffende eigenaren een nieuw monumentenschildje toegestuurd gekregen. Binnenkort zal de bescherming van potentiële monumenten in de categorie jongere bouwkunst weer met vernieuwde vaart worden opgepakt. Hierdoor zal het beeld van het blauwe schildje op steeds meer plaatsen in de stad opduiken.

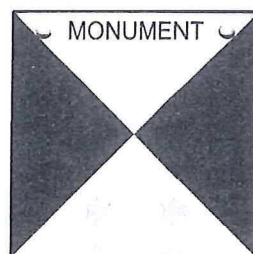
nieuw verordening monumenten en archeologie

Vanaf januari 2004 is er een nieuwe verordening voor monumenten en archeologie van kracht. Deze verordening vervangt de Monumentenverordening uit 1998. De nieuwe verordening is nodig omdat met name op het gebied van archeologie een en ander is gewijzigd.

Bovendien heeft de bescherming van de jongere bouwkunst een grotere plaats in de nieuwe verordening gekregen.

mallemlen

Afgelopen maart is de Mallemlen in de buurt van het Uiverplein rijksmonument geworden. Het zuiggasgemaal naast de molen had de gemeente ook graag als rijksmonument gezien. Dat is helaas niet gelukt omdat de Rijksdienst heeft besloten om alleen de molen aan te wijzen.

Monumentenschildje

colofon

Redactie: Dorothee Posthumus Meyjes. Eindredactie: Renée Bertels. Teksten: Bianca van den Berg, Maarten Groenendijk, Dorothee Posthumus Meyjes. Foto's: gemeente Gouda. Lay-out: afdeling Grafische Vormgeving. Druk: Drukkerij Twigt bv, Waddinxveen.